

Oportunitats estratègiques per a la implementació del vot electrònic remot*

Dr. Josep M. Reniu i Vilamala

Data de presentació: octubre de 2006

Data de publicació: febrer de 2007

Resum

A partir d'una anàlisi comparada de diferents experiències d'implementació del vot electrònic remot a Espanya i de dades sociopolítiques de valoració d'aquestes votacions, es discuteixen els diferents arguments justificadors de la seva implementació. S'analitzen així els arguments estructurals que incentiven l'adopció del vot electrònic en el context del funcionament dels sistemes polítics democràtics, sense oblidar, però, la percepció i l'avaluació dels ciutadans davant l'ús de les NTIC per a l'emissió del vot. L'anàlisi se centra en la presa en consideració de les debilitats i les amenaces potencials associades a la introducció del vot electrònic, per a concloure que la seva implementació haurà d'ésser progressiva i complementària als sistemes tradicionals de votació.

Paraules clau

vot electrònic, Internet, enquestes, vot tradicional

Tema

Vot electrònic

Strategic opportunities for the introduction of remote e-voting

Abstract

Through a compared analysis of different experiences concerning the introduction of remote e-voting in Spain and socio-political data for evaluating this voting system, a debate was held on the different arguments justifying its introduction. An analysis was performed of the structural arguments that provide an incentive for adopting the e-voting method within the context of the operation of democratic political systems, without neglecting the perception and evaluation of citizens regarding the use of NICTs for voting purposes. The analysis focused on the taking into consideration of the weaknesses and potential threats associated with the introduction of e-voting, concluding that its introduction will have to be progressive and complimentary to traditional voting systems.

---

* Aquest article és part dels projectes de recerca SEJ2004-03844JURI (Ministerio de Educación y Ciencia) i EO26A05 (Junta de Castilla y León).

Keywords*e-voting, Internet, surveys, traditional voting***Topic***e-voting*

Introducció

Com és conegut, hi ha diferents arguments en contra del vot electrònic (o e-vot) que se centren en la percepció i en l'avaluació que en fan els ciutadans. S'assenyala així que la ciutadania mostra recels -i fins i tot temors- envers l'ús de les noves tecnologies de la informació i les comunicacions (NTIC). Aquest tipus de *tecnolofòbia*, que sembla fins i tot una cosa irracional, es deu precisament a la dificultat de comprensió de com actuen aquestes tecnologies per a una part força significativa de la població. Així, mentre que en els sistemes de votació tradicionals -emprant butlletes de paper i urnes transparents- els ciutadans poden veure tant la butlleta com l'urna i poden ésser presents durant el recompte dels vots, l'ús del vot electrònic modifica absolutament tot aquest escenari.¹

Per altra banda, un dels arguments més rellevants en contra de l'adopció de sistemes de vot electrònic és el fet que, per a un nombre significatiu de ciutadans, el moment del vot està investit d'una gran importància simbòlica dins de la seva activitat política. Davant la llista de suposats beneficis del vot electrònic (en especial del vot remot, des de casa o la feina: el *vot en pijama*), aquests ciutadans es resisteixen a perdre la possibilitat d'interactuar socialment. Així, el moment de la votació s'entén com una manera de reforçar la seva identificació sociopolítica amb la comunitat, renovant implícitament el contracte social. També és cert que el vot electrònic ha estat focus de crítiques sovint com a *no necessari*: en alguns països el sistema i els processos electorals no són prou complexos per a justificar la substitució del vot tradicional (Passalacqua, 2005).

De totes maneres, també hi ha arguments que defensen l'adopció de solucions d'e-vot i que posen l'accent en el potencial que poden significar per a la millora -tant quantitativa com qualitativa- de la participació (Trechsel, 2005, pàg. 45-50). L'argument es desenvolupa assenyalant que el vot electrònic ofereix millors possibilitats als ciutadans per a la seva participació electoral, especialment en aquells casos de residents a l'estranger o aquells electors amb dificultats per a accedir als col·legis electorals per diverses raons (residència en zones aïllades o de difícil accés, nuclis rurals dispersos o processos de convallescència mèdica). De manera addicional es diu que el vot electrònic incentiva la participació, atès que permet que els electors comptin amb nivells d'informació més elevats, fruit de l'ús de les NTIC. També es fa referència als seus beneficis econòmics i polítics, atès que la seva adopció no només suposaria una reducció del cost econòmic de la celebració d'eleccions tradicionals sinó que també contribuiria a la sostenibilitat mediambiental. A aquests arguments s'afegeixen els referents a permetre recomptes més ràpids i, per tant, la reducció de possibles incerteses electorals que, es dirà, reforcen la legitimitat democràtica (Braun, 2005).

A partir d'aquí, el nostre interès és intentar d'entendre quins són els elements centrals que poden justificar de manera fefaent l'adopció de sistemes de vot electrònic. En aquest sentit, pretenem presentar aquells elements i/o aspectes que estratègicament poden validar els processos de migració cap a sistemes d'e-vot, a partir de l'anàlisi sociopolítica del fenomen. A banda dels arguments estructurals, creiem que bona part de la validesa i de l'acceptació d'aquestes noves eines depèn de la valoració que en fan les persones a qui van

1. L'opció pel vot electrònic remot o local és indiferent en aquest sentit, atès que fins i tot en el cas de les urnes electròniques la butlleta desapareix físicament i esdevé un conjunt de «bits» que no poden ésser percebuts físicament pel votant.

dirigides. A partir d'aquestes percepcions obtingudes arran de diferents enquestes en processos de votació electrònica a Espanya, doncs, ens aproximarem a les oportunitats estratègiques -i als punts dèbils- del vot electrònic remot per a la seva implementació a Espanya.

pot generar-se a partir del recurs a les diferents metodologies i eines per a l'estudi de les opinions. En el nostre cas, l'opció seguida ha estat dissenyar i aplicar un qüestionari a quatre processos que han emprat vot remot i que han comptat amb la nostra participació com a observadors externs (quadre 1). La raó fonamental és l'escassa existència, no només en el nostre entorn geogràfic més immediat, de dades comparables. Les dades obtingudes mostren que hem cobert votacions electròniques públiques i privades (des de consultes ciutadanes fins a la prova pilot del referèndum sobre la reforma del Tractat de la Unió Europea, passant per la renovació de la junta directiva del CETIB), essent tant votacions vinculants com consultives.

1. Apropant-nos a l'opinió dels e-votants

L'avaluació de les possibilitats reals d'implementació de sistemes d'e-vot passa, indefectiblement, per l'estudi de què n'opinen els ciutadans, de com valoren l'ús del vot electrònic. I òbviament aquesta informació només

Quadre 1. El grup d'enquestes²

E-votació	Pública/ privada	Vinculant / no vinculant	Votants	Enquestes	% enquestes/ votants
MP-DC	PÚBL	NV	882	563	63,9
MP-H	PÚBL	NV	545	238	43,7
EUR-Reus	PÚBL	NV	153	85	55,5
CETIB	PRIV	V	608	220	36,2

Font: elaboració pròpia

Aquestes enquestes es varen realitzar mitjançant dos canals, en persona i/o en línia, depenent de la disponibilitat tècnica en cada votació,³ assolint per a cada cas un volum de respostes significatiu per a poder presentar dades coherents per a cada procés i per al seu conjunt. No obstant això, s'ha d'assenyalar que assumim l'existència d'un cert biaix pro tecnològic en les dades obtingudes,⁴ tot i que, per altra banda, la utilització del

mateix qüestionari permet de generar dades comparables sobre cinc grans àmbits: perfil sociodemogràfic, avaluació dels elements institucionals de la votació, avaluació dels aspectes tècnics, acceptació de les NTIC i actitud en el futur envers la generalització del seu ús, així com una secció addicional sobre la possible coexistència entre el vot electrònic i el vot tradicional (quadre 2).

2. Abreviatures: MP-DC (MadridParticipa - Districte Centre); MP-H (MadridParticipa - Hortaleza); EUR-Reus (Referèndum Europeu - Reus) i CETIB (Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Barcelona).
3. Al procés de MP-DC només es va emprar el qüestionari en línia, mentre que a EUR-Reus només es va utilitzar el presencial. Finalment, a MP-H i CETIB s'empraren ambdós canals.
4. La raó és simple: a causa de les eternes restriccions pressupostàries, així com a l'absència de dades comprables, ens vàrem veure forçats a limitar la nostra recerca només als e-votants. Així no va ser possible de realitzar grups de discussió o enquestes en profunditat a aquells individus que no varen votar, si bé en els casos de MP-H i CETIB es van incloure en l'estudi votants que van optar per expressar el seu vot de manera tradicional.

Quadre 2. L'enquesta

Seccions	Breu descripció de les dades generades
Perfil sociodemogràfic	Gènere i edat. A MP (DC i H) es va incloure també el nivell mitjà d'ingressos econòmics mensuals.
Avaluació institucional	Avaluació del procés, centrant-nos en la decisió d'emprar el vot electrònic, la informació rebuda i l'avaluació de l'organització del procés.
Avaluació tècnica	Avaluació de la solució tècnica emprada: informació prèvia sobre el funcionament del sistema de vot electrònic, confiança, simplicitat, seguretat, rapidesa i satisfacció general.
Acceptació de les NTIC	Grau d'acceptació de l'ús del vot electrònic en processos electorals vinculants i/o consultius.
Vot tradicional	Raons adduïdes per aquells que van optar per emprar el vot tradicional en comptes del vot electrònic (només a MD-H i CETIB).
Comportament futur	Autoestimació del comportament futur en relació amb l'ús del vot electrònic.

Font: elaboració pròpia

A partir d'aquest context, l'estudi presenta les principals troballes de la recerca, centrant-nos en els ítems següents:

- a) Avaluació general i dels aspectes institucionals (satisfacció ciutadana amb l'ús del vot electrònic, informació prèvia i organització de la votació).
- b) Avaluació tècnica (percepcions sobre el sistema de vot remot emprat).
- c) Predisposició a l'ús del vot electrònic (actituds envers la generalització del vot electrònic, acceptació de l'e-vot en eleccions vinculants i/o consultes ciutadanes).

d) Coexistència de solucions de votació (actituds envers la coexistència del vot electrònic i del vot tradicional).

a) Avaluació general i institucional

En termes generals, els enquestats es van trobar força satisfets amb l'ús del vot electrònic,⁵ atorgant una qualificació mitjana de 4,05 punts sobre un total de 5. Excepte en el cas del CETIB, en què els votants eren tècnics i, a més d'ésser l'únic procés vinculant, hi havia dues candidatures disputant-se l'elecció, en totes trobem valors per sobre de la mitjana (quadre 3).

Quadre 3. Grau de satisfacció amb l'ús del vot electrònic

Votació electrònica	Grau de satisfacció
MP-DC	4,0 (n = 562)
MP-H	4,4 (n = 199)
EUR-Reus	4,0 (n = 85)
CETIB	3,8 (n = 163)
Valoració mitjana	4,05

Font: elaboració pròpia

Per tal de confirmar aquesta bona impressió inicial ens vàrem centrar en diferents qüestions de l'entorn institucional: la informació rebuda sobre l'acte de la votació, la tasca de l'organització, la informació sobre l'aplicabilitat

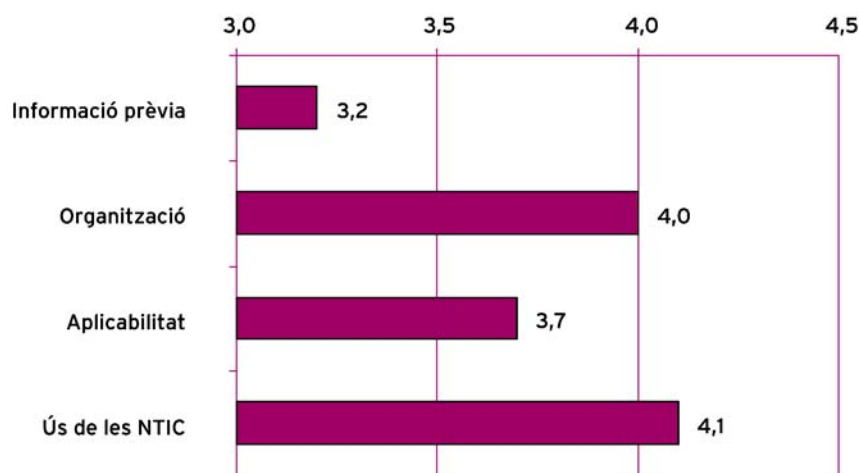
dels resultats i, finalment, la valoració de la decisió d'emprar el vot electrònic. A partir de les dades generades es constata que existeix clarament un element que és molt fluix en els processos estudiats: la informació prèvia

5. Es va demanar als votants que qualifiquessin numèricament la seva satisfacció general amb la votació electrònica en el seu conjunt, emprant una escala d'1 a 5, essent 1 molt insatisfet i 5 molt satisfet.

als votants/ciudadans és deficient (figura 1). S'ha de considerar, no obstant això, que les dades poden presentar un cert biaix pro tecnològic per part dels enquestats, de manera que els valors obtinguts en cada ítem són més elevats que els que podríem trobar en una distribució normal. En aquest sentit, un valor baix (o relativament baix)

voldrà dir que la qüestió esmentada és realment un *forat negre*, tot i l'existència d'aquest biaix. Ens trobem així davant del primer àmbit estratègic on haurà d'incidir la decisió d'implementar sistemes de votació electrònica: informar d'aquesta decisió amb caràcter previ, de manera didàctica i amb claredat.

Figura 1. Avaluació dels elements institucionals dels processos de vot electrònic

Font: elaboració pròpia sobre la mitjana de totes les enquestes.

Si desagreguéssim les dades s'observaria que, amb l'excepció de l'elecció vinculant del CETIB, els processos consultius (o proves pilot) no esmercen gaires esforços en la comunicació, segurament per la seva mateixa naturalesa no vinculant. Tanmateix, és realment sorprenent haver d'emprar aquesta explicació quan és una administració pública la que està a càrrec del procés: el sentit comú ens indicaria que precisament l'administració pública hauria d'estar interessada a tenir èxit així com a promoure la participació utilitzant per a aquesta finalitat tots els seus recursos. A la pràctica, per desgràcia, la realitat deixa molt a desitjar: ni en els dos processos de MP (a càrrec de l'Ajuntament de Madrid) ni en el vinculat al refe-

rèndum sobre el Tractat de la Unió Europea (a càrrec del Ministeri de l'Interior) hi va haver una estratègia informativa clara.⁶ En la resta de qüestions s'aprecien petites diferències, sempre a favor dels processos vinculants, de manera que es constata així que els responsables dels processos (tant si són administracions públiques com empreses) no assignen els mateixos recursos o, com a mínim, la mateixa *voluntat* de garantir l'èxit de les votacions no vinculants, atès que no tenen cap efecte legal i/o polític. Aquesta actitud queda reflectida en l'enquesta, on es penalitza aquesta deixadesa que sembla assumir que els ciutadans estan capacitats per a diferenciar quan hi ha un compromís real o quan no n'hi ha.

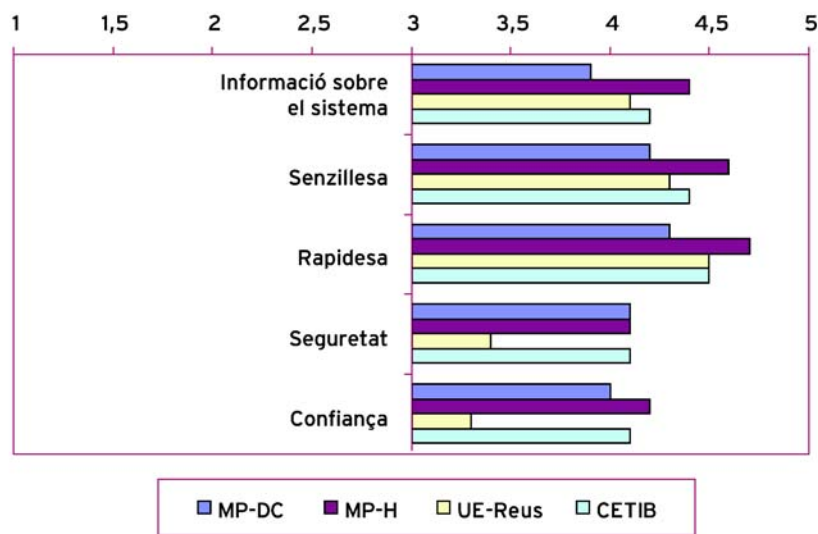
6. Certament s'ha de dir que l'Ajuntament de Madrid va millorar la informació en el segon dels processos, MP-H (Barrat i Reniu, 2004; Reniu, 2005). No fou així en el cas del referèndum de la UE, i un detall pot il·lustrar-ne clarament les deficiències: el Ministeri de l'Interior va remetre un important volum de díptics i pòsters als municipis participants, incloent-hi una enquesta de valoració del procés. La curiositat és que la documentació esmentada va arribar a la majoria de ciutats durant la segona i darrera setmana de votació, de manera que els funcionaris encarregats del procés no varen poder -per impossibilitat material i temporal- remetre aquesta informació als veïns del municipi.

b) Avaluació tècnica

Un element de gran interès és conèixer com valora el votant el sistema de votació electrònica que ha emprat.⁷ Els sistemes analitzats corresponen al tipus de vot remot a través de la xarxa, desenvolupats per Scytl (a MP-DC, MP-H i CETIB), així com Indra (EUR-Reus). Les hipòtesis de partida eren conèixer si els ciutadans avaluarien de manera especialment crítica els ítems refe-

rents a la seguretat del vot electrònic, així com la confiança que els generaria aquesta modalitat de votació. Per altra banda, esperàvem que la rapidesa i la comoditat fossin les qualitats més ben valorades, tal com argumenten els promotors del vot electrònic. A banda d'aquestes qüestions també ens preguntàvem si els votants disposaven de suficient informació sobre el vot electrònic remot (figura 2).

Figura 2. Avaluació dels aspectes tècnics dels processos de vot electrònic

Font: elaboració pròpia

Les dades mostren alguns resultats interessants. En primer lloc, si ens fixem en la informació prèvia rebuda pels votants, trobem que paradoxalment presenta valors millors que la informació institucional proporcionada per l'organització de cadascun dels processos. Una possible explicació pot ésser els diferents nivells de responsabilitat: l'administració pública (o la junta directiva sortint del CETIB) era la responsable de la darrera, mentre que la informació tècnica és una qüestió d'especial interès per part de les diferents empreses tecnològiques, per la qual cosa aquestes varen fer un

esforç per a presentar les seves solucions de manera fàcilment comprensible.⁷

Respecte a la valoració de la senzillesa i la rapidesa, es confirma la nostra hipòtesi en el sentit que són els dos ítems més ben valorats pels votants, de manera congruent amb els arguments emprats tradicionalment per a la defensa dels processos de migració del vot tradicional al vot electrònic. Per altra banda, però, la valoració de la seguretat i la confiança que generen aquests sistemes de vot confirmen les nostres expectatives en presentar les valoracions pitjors, si

7. L'escala de valoració és la mateixa, essent 1 la valoració més negativa (molt malament) i 5 la més positiva (molt bé).

8. Un bon exemple de com gestionar una campanya informativa és el procés que va endegar el CETIB. La Junta Directiva va llançar una campanya informativa i de difusió el setembre de 2004, incloent-hi la realització de diferents proves pilot de votació dirigides a familiaritzar els seus col·legiats amb el vot remot. Durant els mesos de febrer fins a abril de 2005 es van organitzar diferents conferències sobre el vot electrònic, i al maig de 2005 es va presentar un manual d'operacions per a facilitar la participació en les eleccions de juny d'aquell any (cfr. Reniu, Barrat i Cantijoch, en premsa).

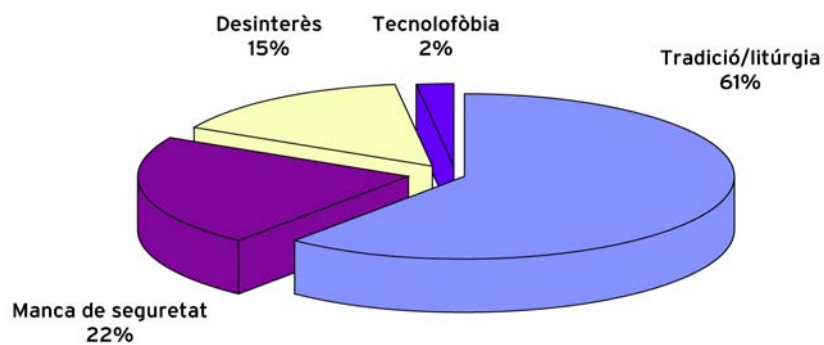
bé els valors assolits no són especialment dramàtics. No obstant això, s'ha de senyalar que el vot remot es percep amb una certa manca de seguretat, de manera que no genera la necessària confiança que el vot electrònic necessita per a consolidar-se com una opció viable i generalitzada.

c) Paper o bytes? Les raons d'una tria

El procés de substitució del vot tradicional pel vot electrònic implica, en la majoria dels casos, una etapa de coexistència entre ambdues formes d'emissió del vot.⁹ En dues de les votacions estudiades es va emprar simultàniament ambdós sistemes d'emissió del vot: a MP-H (consulta ciutadana pública i no vinculant) i a les eleccions a la junta directiva del CETIB (elecció privada vinculant). Fou així una excel·lent oportunitat per a conèixer

les raons adduïdes pels votants que lliurement van optar pel vot tradicional.¹⁰ Les respostes obtingudes, gairebé idèntiques en els dos processos, no poden ésser més interessants i resulten explicacions contraintuïtives respecte a les nostres hipòtesis (figura 3): sis de cada deu votants que varen optar pel vot tradicional van justificar la seva tria apel·lant a la tradició, amb un argument central recurrent «sempre votem utilitzant butlletes i urnes transparents i a més ens trobem al col·legi electoral, compartint la *litúrgia* democràtica».¹¹ La resta d'arguments són igualment rellevants: en segon lloc (en dos de cada deu enquestats), la raó es troba en la crítica a la inseguretat dels sistemes tecnològics, aspecte que creïem que seria el motiu central que els portaria a descartar l'ús del vot electrònic.

Figura 3. Raons adduïdes en l'opció pel vot tradicional

Font: elaboració pròpia

La tercera raó en nombre de respostes ens retorna a explicacions ja emprades: el 15% dels enquestats varen decidir d'emprar el vot tradicional a causa de les mancances informatives sobre el sistema de vot (*desconeixement*), així com pel seu desinterès a fer-ho. Finalment, només unes quantes persones varen afirmar que la seva decisió tenia vincles amb algun tipus de *tecnolofòbia*: tenien por o mostraven reticències a l'ús de les NTIC en gran mesura

per la seva edat i/o per la seva ignorància respecte d'aquestes noves tecnologies.¹²

d) Actituds envers l'ús del vot electrònic en el futur

Després de conèixer les percepcions i l'avaluació dels votants sobre els processos i el vot electrònic remot, ens interessa preguntar-los sobre les seves actituds envers una possible generalització del vot electrònic en el futur,

9. Si bé hi ha països que han optat per la substitució total del vot tradicional -com són els casos del Brasil o l'Índia i en bona part dels comtats nord-americans- el cert és que en la resta de casos el vot electrònic coexisteix amb el vot tradicional.
 10. En total es van enquestar 188 votants tradicionals, 131 a MP-H i 57 al CETIB, amb una pregunta addicional a l'enquesta: per què ha escollit votar de forma tradicional?
 11. El debat sobre l'impacte del vot electrònic en la dinàmica democràtica té un abast molt més ampli que no podem tractar aquí. Vegeu, per exemple, Monnoyer-Smith, 2006.
 12. Són múltiples els estudis que posen en relleu que l'edat té una relació força significativa en els nivells d'ús de les NTIC (cfr. Barrat i Reniu, 2004; Caporusso et al., 2006).

així com si les solucions d'e-vot serien acceptades en eleccions públiques vinculants. El resultat, inicialment, no pot ésser millor per a una futura implementació del vot electrònic a Espanya: sigui quin sigui el procés analitzat trobem que existeix una alta acceptació i predisposició envers la generalització del vot electrònic (quadre 4). Tro-

bem valors que hi donen suport per sobre del 80%, gairebé fins al 90% en el cas dels enquestats que varen prendre part en processos no vinculants. Si bé pot ésser cert que aquests alts valors poden atribuir-se a un cert efecte de *banalització*,¹³ també ho és que les diferències entre ambdós tipus de votants no són gaire significatives.

Quadre 4. Actituds dels votants envers la generalització i l'ús del vot electrònic

Donaria suport a la generalització del vot electrònic?	Tipus de votació		
	Total	Vinculant	No vinculant
Sí	82,3%	76,9%	87,8%
No	17,7%	23,1%	12,3%
Utilitzaria el vot electrònic en eleccions públiques vinculants?	Total	Vinculant	No vinculant
	Sí	82,1%	77,9%
No	17,9%	22,1%	13,8%

Font: elaboració pròpia

No obstant això, hi ha una dada molt interessant: gairebé la totalitat (95,6%) dels enquestats que donen suport a una utilització normal i generalitzada del vot electrònic es mostren també com a clars defensors de l'opció per la *complementarietat*. Aquests votants acceptaran la presència del vot electrònic en unes eleccions futures, vinculants o no (fins i tot si no pretenen emparar-lo), sempre que hi hagi a disposició del ciutadà la possibilitat real d'escollir el canal de votació: tradicional o electrònic. Així, si assumim que l'escenari de futur per a la implementació del vot electrònic inclourà les eleccions polítiques, llavors cal saber si els ciutadans l'acceptaran. En aquest sentit, la conclusió és igualment optimista: hi ha un clar suport per a la seva utilització (prop del 80%), fins i tot entre aquells votants que varen participar en processos no vinculants (86%).

2. Algunes lliçons a tenir en compte

Què podem aprendre de tot plegat? Bàsicament hem après que el vot electrònic pot ésser una eina excel·lent per a millorar la implicació dels ciutadans en la participació política. Els intents per a implementar els sistemes de vot electrònic com a única solució poden generar crisis de legitimitat atès que la fractura digital serà present com la principal variable estructural. Encara més, hem trobat que els ciutadans desitgen seguir emprant el vot tradicional, però, encara que sembli paradoxal, també donen suport a la introducció del vot electrònic. A partir d'aquest escenari tot sembla indicar que la decisió més assenyada és el disseny d'un procés gradual d'implementació o *migració* (Borge, 2005, pàg. 8). Així, el primer pas seria posar el vot electrònic remot a disposició d'aquells ciutadans que necessiten determinades mesures especials per a garantir el seu dret de vot: ens referim essencialment als ciutadans residents a l'estranger o en àrees aïllades de l'estat.¹⁴ Així mateix, sembla aconsellable la creació d'un registre volun-

13. És cert que l'excés de processos no vinculants a Espanya justifica l'existència d'un tipus d'afirmacions que posen en qüestió la utilitat i l'interès *real* d'aquestes votacions. Sota aquest punt de vista, els processos no vinculants i/o les proves pilot són percebuts com a banals, sense cap efecte real sobre les seves vides i, per tant, sense capacitat de generar cap tipus d'implicació. És en aquest sentit que fem referència a un suposat efecte de *banalització*: no importa gens si el procés té èxit o no, atès que els seus motius o objectius difícilment tenen res a veure amb els esperables en un bon exercici de vot electrònic (cfr. Lorenzo, 2006, pàg. 80).

14. L'ús del vot electrònic remot per als residents absents ja va ser posat en pràctica durant la prova pilot de les eleccions autonòmiques catalanes de novembre de 2003 mitjançant una aplicació de vot remot dissenyada per ScytI (Barrat i Reniu, 2004b).

tari per a aquells ciutadans que decideixin de votar de manera remota, essent així impossible votar presencialment un cop depurat el cens electoral corresponent. Si la decisió és la d'implementar un sistema d'e-vot mitjançant urnes electròniques en entorns controlats (és a dir, als col·legis electorals), llavors seria aconsellable començar aquest procés seleccionant un petit grup de districtes en què s'oferís la doble possibilitat d'emetre el vot: mantenir el vot tradicional i, al mateix temps, una urna electrònica emplaçada i funcionant que seguís els mateixos requisits legals d'identificació, registre i votació que els que s'apliquen per al vot tradicional.

Per altra banda, també s'han validat les nostres consideracions sobre les qüestions d'índole institucional, on s'ha posat de manifest que les principals mancances per a assolir l'èxit en els processos de vot electrònic tenen molt a veure amb la difusió i la informació que arriba als ciutadans. També hem assenyalat que a Espanya comptem ja amb un volum prou significatiu de proves pilot de vot electrònic, remot o local, per la qual cosa la ciutadania es troba una mica esgotada de prendre part en votacions que no tenen pràcticament cap relació amb les seves preocupacions quotidianes. Els ciutadans volen veure una correspondència entre la participació i la posterior decisió, mentre que els processos no vinculants o proves pilot només poden servir per a determinats objectius, sovint polítics i empresarials. Pel que fa a les qüestions tècniques, esperàvem que els votants fossin molt crítics amb la seguretat i, per tant, amb la confiança generada pel vot electrònic, qüestió que certament s'ha comprovat. Finalment, també esperàvem que la rapidesa en la votació fos l'ítem més ben valorat i, juntament amb la senzillesa, han estat els aspectes avaluats millor. Tal com s'ha dit, per a

poder considerar el vot electrònic com una opció millor envers el vot tradicional, necessita oferir avantatges addicionals i a la nostra societat actual la velocitat sembla que és la millor aposta.

Respecte de l'anàlisi dels motius pels quals alguns votants varen declinar la utilització del vot electrònic, esperàvem que justificarien la seva decisió en termes, bàsicament, d'absència de seguretat en el procés de votació, així com d'un cert sentiment de *tecnolofòbia*. No ha estat possible de validar aquesta hipòtesi, sinó que contraintuïtivament hem trobat que aquests votants varen optar pel vot tradicional seguint el que hem anomenat l'argument de la *litúrgia democràtica*. L'acte de votar és vist, doncs, com una part del procés de socialització democràtica que significa per al votant *sentir-se part de la comunitat política*. No ens enganyem, aquest no és un argument trivial de gent ignorant. Probablement és la prova que la política mai no pot ésser confinada a un món virtual (o al ciberespai), atès que sempre reposarà sobre les relacions interpersonals. Encara més, no hem trobat evidències que donin suport a la nostra hipòtesi sobre la inseguretat o la tecnolofòbia, fins i tot coneixent que sí que hi ha col·lectius que veuen amb recel (i fins i tot temor) el món de les NTIC.

Finalment, també hem analitzat les actituds envers el futur, que esperàvem que fossin un xic reticents a l'ús del vot electrònic en eleccions polítiques vinculants. El resultat ha estat constatar l'existència d'un grau considerable de suport a la generalització de les solucions d'e-vot, així com a la seva utilització en qualsevol tipus de procés electoral. De totes maneres, cal no deixar de banda el consell de la saviesa popular: a poc a poc i amb bona lletra.

Bibliografia

- BARRAT, J.; RENUU, J.M. (2004a). *Electronic democracy and citizen participation*. Madrid: Ayuntamiento de Madrid / ScytI / Accenture.
- BARRAT, J.; RENUU, J.M. (2004b). «Legal and Social Issues in Electronic Voting. Report on the Catalan Essays during the Elections of November, 2003». A: J. PADGET; R. NEIRA; J.L. DÍAZ DE LEÓN (eds.). *E-Government and E-Democracy: Progress and Challenges*. México: IPN. Pàg. 129-136.
- BORGE, R. (2005): «La participació electrònica: estat de la qüestió i aproximació a la seva classificació». *IDP. Revista d'Internet, Dret i Política*. Núm. 1, pàg. 1-14.
- BRAUN, N. (2005): «E-voting: Worldwide developments, opportunities, risks and challenges». A: Diversos autors. *Reflections on the future of democracy in Europe*. Estrasburg: Council of Europe Publishing.
- CAPORUSSO, L. [et al.] (2006). «Transition to electronic voting and citizen participation. An overview of the social impact of e-voting trials in the Provincia Autonoma di Trento, Italy». A: *2nd International Workshop on Electronic Voting (2-4 d'agost de 2006: Bregenz, Àustria)*.
- LORENZO, J. (2006). «El voto electrónico en España. Historia, experiencias y percepción ciudadana ante los nuevos sistemas de votación». A: J.I. CASES MÉNDEZ; F.J. RUIZ MARTÍNEZ (coord.). *Experiencias de observación electoral y de difusión de la democracia participativa en entornos tecnológicos*. Madrid: Ilustre Colegio Nacional de Doctores y Licenciados en Ciencias Políticas y Sociología. Pàg. 67-84.
- MONNOYER-SMITH, L. (2006). «How technology challenges traditional concepts of citizenship: an analysis of french voting rituals». A: *2nd International Workshop on Electronic Voting (2-4 d'agost de 2006: Bregenz, Àustria)*.
- PASSALACQUA, E. (2005). «El voto electrónico. Ni panacea ni amenaza. Panorámica del estado de la cuestión y apostillas a un debate con sesgos y lagunas». A: M.I. TULA (coord.): *Voto electrónico. Entre votos y máquinas. Las nuevas tecnologías en los procesos electorales*. Buenos Aires: Cippec / Ariel. Pàg. 287-314.
- RENIU, J.M. (2005). *Improving citizen participation through the use of electronic voting*. Madrid: Ayuntamiento de Madrid.
- RENIU, J.M.; BARRAT, J.; CANTIJOCH, M. (en premsa): *Avaluació de l'ús del vot electrònic vinculant. Informe sociològic i jurídic de les eleccions a la Junta de Govern del Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Barcelona (CETIB)*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- TRECHSEL, A.H. (2005) «Curing democracy's ills? Modern technology and democratic procedures». A: Diversos autors. *Reflections on the future of democracy in Europe*. Estrasburg: Council of Europe Publishing.

Citació recomanada

RENIU, Josep M. (2007). «Oportunitats estratègiques per a la implementació del vot electrònic remot» [article en línia]. *IDP. Revista d'Internet, Dret i Política*. Núm. 4. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa].
<<http://www.uoc.edu/idp/4/dt/cat/reniu.pdf>>
ISSN 1699-8154

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons. Així doncs, se'n permet la còpia, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi l'autor i la font (*IDP. Revista d'Internet, Dret i Política*), i l'ús concret no tingui finalitat comercial. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades. La llicència completa es pot consultar a: <<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>>

Sobre l'autor

Josep M. Reniu i Vilamala
jreniu@ub.edu

Doctor en Ciència Política i de l'Administració per la UB; postgrau d'especialització en Dret constitucional i ciència política (CEPC) i llicenciat en Ciències Polítiques i Sociologia (UCM). Actualment és professor a la UB i col·laborador docent a la UOC. És membre de l'*e-Democracy Center* (e-DC) i de l'*Observatorio del Voto Electrónico* (OVE), així com del Program Committee de l'*International Workshop on E-voting*. Com a investigador ha realitzat diferents informes i estudis sobre l'avaluació ciutadana dels processos de vot electrònic a Espanya, Mèxic i l'Argentina. Ha estat observador electoral en diferents processos, públics i privats, on s'han emprat solucions de vot electrònic a Espanya, Mèxic, França i Veneçuela.